

РІВЕНЬ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ

Розглянуто роль податків у сучасній економіці. Визначено рівень податкового навантаження в економіці України та провідних країнах Європи. Викрито недосконалість і протиріччя існуючого податкового законодавства, що дає можливість здійснення податкового планування суб'єктами господарювання. Визначено сутність, цілі впровадження, принципи податкового планування та його зв'язок з рівнем податкового навантаження на підприємстві.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Досить великий рівень податкового навантаження на суб'єктів господарювання в Україні, неузгодженість деяких нормативних та законодавчих актів призводить до застосування заходів податкового планування. Однак державі потрібно знайти таку „золоту середину”, при якій наповнювалася б доходна частина бюджету, і суб'єктам підприємницької діяльності було б вигідно працювати в рамках правового поля без розробки схем уникнення від сплати податків.

Метою статті є виявлення залежності між рівнем податкового навантаження на підприємстві і необхідністю застосування заходів податкового планування.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам податкового планування підприємств останнім часом приділялося багато уваги. Це знайшло відображення у навчальних посібниках, підручниках, статтях у періодичних виданнях таких відомих науковців та економістів як Ю.Б.Іванов, А.Я.Кізіма, А.М.Соколовська, В.М.Мельник, А.І.Крисоватий, Г.І.Хотинська та інших. Також проблемами ухилення від сплати податків та викриттям схем їх мінімізації активно займаються Госфінмоніторинг України, податкові та інші контролюючі органи.

Невирішені частки загальної проблеми. Чому на сучасному етапі розвитку нашої економіки існує можливість та необхідність у суб'єктів господарювання в застосуванні заходів податкового планування? За часів радянської економіки таких питань не виникало. У деяких розвинутих країнах рівень податкового навантаження ще більше, ніж в Україні, а проблем з розповсюдженням схем та методів податкового планування немає.

Виклад основного матеріалу дослідження. З року в рік ми чекаємо на стабільність податкового законодавства. З часу набуття Україною незалежності питання прийняття Податкового кодексу стає все більш актуальним. Він має містити в собі все відпрацьоване податкове законодавство та не повинен змінюватися протягом хоча б п'яти років з моменту набуття чинності. При розробці сталої податкової системи потрібно здійснити виконання принаймні двох умов – зробити її ефективною та справедливою. Щорічно більше 70% доходів бюджету України забезпечується за рахунок податкових надходжень. Тобто, з одного боку, податки – основне джерело поповнення доходної частини бюджету. Але, з іншого боку, надмірне податкове навантаження на суб'єктів господарювання стримує їх розвиток і сприяє зменшенню податкових надходжень.

В сучасних умовах господарювання податки стають суттєвим фактором впливу на фінансово-господарську діяльність підприємств. Скорочення податків та зменшення їх ставок веде до зменшення надходжень у бюджет. Однак це стимулює розширення податкової бази, спонукає до ведення легального бізнесу. Основними показниками фінансово-господарської діяльності, на які впливають податки, є собівартість продукції, обсяг реалізації, прибуток підприємства, виручка від реалізації, обсяг залучених кредитів, фінансова стійкість підприємства тощо.

Існуюча податкова система у більшості випадків бере за основу фіскальну функцію податків. Зараз налічується майже 70 різноманітних податків, зборів, внесків, стягнень, платежів за ліцензії, патенти, сертифікати тощо. Впровадження будь-якого податку або платежу стримує господарську діяльність підприємства. Скорочуються ринки збуту продукції, знижується ефективність розподілу ресурсів, внаслідок чого держава недоотримує певну суму податків. Також зменшується інвестиційна активність суб'єктів господарювання. Таке надмірне податкове навантаження і створило одну з рис нашого менталітету – усіма можливими способами намагатися зменшити свої податкові платежі.

Для визначення рівня податкового навантаження можна використати різні методики: застосування показника рівня оподаткування юридичних і фізичних осіб, визначення показника рівня оподаткування на основі доданої вартості, визначення долі загальної суми податків і зборів у ВВП тощо. У результаті проведення експериментальних розрахунків визначення рівня податкового навантаження на основі моделі формування доходної частини бюджету, встановлено, що з 1997 по 2000 рік рівень податкового тиску зменшився для економіки України у цілому з 41,67 до 33,29%, у тому числі для юридичних осіб – з 28,6 до 23,29%, для фізичних осіб – з 40,93 до 31,39%. [1,с.36] Однак останніми роками ситуація дещо змінилася. За підсумками 2005 року загальний рівень оподаткування в Україні зріс до 38% ВВП. [2,с.10] Це пов'язано з розширенням податкової бази в результаті скасування деяких галузевих пільг, зростанням внутрішнього споживання, що є базою для ПДВ, перевищенням темпів зростання імпорту над темпами зростання експорту, поліпшенням адміністрування податків.

Отже така величина податкового тягара зовсім не є надмірною. В деяких європейських державах з розвинутою економікою, які знаходяться в достатньо схожих географічних і кліматичних умовах з Україною, рівень податкового навантаження значно вищий: в - Німеччині 42,9% ВВП, Франції – 46,3, Італії – 42,9, Австрії – 45,5, Данії – 52,8, Швеції – 54,2% тощо. [3,с.27] У цих країнах податкове навантаження визначається рівнем соціальної орієнтації політики держави. Тобто ступінь повернення державою зібраних коштів населенню та суб'єктам підприємницької діяльності визначає прийнятність досить високого податкового тиску.

Наведені факти свідчать про реальну можливість суб'єктів підприємницької діяльності легально працювати у податково-правовому полі України. Проте не все так просто, як здається на перший погляд. Значні пільги надаються окремим групам платників, що зумовлює перевищення сум наданих пільг над надходженнями до бюджету. В Україні більше 50% підприємств збиткові. Налічується багато випадків розрахунків готівкою, уникаючи оподаткування. Тому і податковий тягар для різних суб'єктів господарювання неоднаковий. А середньостатистична картина не розкриває реального стану речей.

Однією з основних причин конфліктів між державою й платниками податків є можливість неоднозначного тлумачення конкретних норм податкового законодавства. Також різні нормативні та законодавчі документи по-різному трактують одне й те ж положення. На допомогу підприємцям прийшов Закон України „Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”, де пп. 4.4.1 „Конфлікт інтересів” роз'яснює, що «...коли норми різних законів або різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав і обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення в рамках апеляційного узгодження приймається на користь платника податків”. [4]

Недосконалість та протиріччя податкового законодавства призводять до розробки схем уникнення від сплати податків. Контролюючі органи зробили спробу систематизувати найбільш поширені схеми ухилення від сплати податків, легалізації незаконно одержаних доходів, що знайшло своє відображення у таких нормативних актах як „Типології легалізації злочинних коштів в Україні в 2004-2005 роках” [5], „Комплексна програма адміністрування ПДВ” (розділ XIII. Найбільш характерні схеми ухилення від оподаткування, виявлені при здійсненні невізних і візних документальних перевірок). [6]

Надмірні податки та неоднозначне трактування законодавчих актів не тільки не заохочують підприємства до дотримання чинного законодавства, що не стимулює розвиток власного виробництва і підвищення його рентабельності, але й навпаки змушують шукати обхідні шляхи, що ведуть до зменшення податкового тиску. На це спрямовані заходи податкового планування, що полягає у розробці методів ведення господарської діяльності у межах чинного законодавства з метою оптимізації податкових платежів та збільшення прибутковості. Підприємство заощаджує свої обігові кошти, які може вкласти у розвиток або інвестувати в інші об'єкти. Це призведе до розширення виробництва і збільшення податкових надходжень у бюджет. Тому результати податкового планування, в ідеалі, повинні задовольняти як підприємців, так і державу. Найефективнішим способом збільшення прибутковості є не механічне скорочення податків, а побудова ефективної системи управління підприємством і прийняття таких рішень, щоб оптимальною була вся структура бізнесу. Треба орієнтуватися не на тактику скорочення податків, а на стратегію оптимального управління підприємством, використовуючи, зокрема, такий фінансовий важіль, як податкове планування.

Основними принципами податкового планування на підприємстві, на наш погляд, є:

- законність – дотримання правової бази існуючого податкового законодавства;
- оперативність – своєчасне врахування змін податкового законодавства;
- перспективність – урахування перспективних змін податкового законодавства;
- оптимальність – використання найбільш ефективних господарських рішень, які забезпечують найменший рівень податкового навантаження;
- комплексність – при плануванні податкових платежів треба враховувати їх взаємний вплив;
- колегіальність – цілеспрямована взаємодія фахівців різних служб підприємства, в мету якої є зниження податкового тягара.

Розробка системи податкового планування на підприємстві повинна починатися з визначення стратегічних цілей підприємства в сфері оподаткування з урахуванням загальних цілей даного бізнесу. Далі слід розрахувати показники, які викривають ефективність обраних рішень.

Податкове планування у своїй основі має використання податкових пільг, податкових лазівок, розробку спеціальних схем оптимізації податкових платежів. Незалежно від того, на якій стадії свого існування знаходиться підприємство – розквіт, занепад або навіть банкрутство – доцільно проводити заходи податкового планування. Існує думка, що податкове планування потрібно лише при великому податковому тиску на суб'єкта господарювання. Для оцінки ефективності податкового планування розроблений перелік показників, серед яких найбільший інтерес має коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції, що характеризує суму всіх податкових платежів, які припадають на одиницю реалізованої продукції. Цей показник має оціночну шкалу, на базі якої можна більш-менш об'єктивно говорити про необхідність втручання в господарську діяльність підприємства з точки зору застосування заходів податкового планування. Так, при рівні коефіцієнту податкомісткості реалізованої продукції до 15% необхідність у податковому плануванні майже відсутня. При рівні 20-40% податкове планування повинно стати частиною загальної системи фінансового управління і контролю на підприємстві. При рівні 45-60% на підприємстві необхідна наявність спеціально підготовленого персоналу з податкового планування, обов'язковий податковий аналіз і експертиза всіх організаційних та фінансових заходів. При рівні більше 60% вже йде мова про доцільність цього виду бізнесу взагалі.

Однак завжди треба враховувати позицію фіскальних органів та певні вимоги до сплати тих чи інших податків, що також не буде спрямовано на зменшення податкового тягара на підприємство. Так, податківці розраховують податковий тиск з податку на прибуток як відношення нарахованого податку на прибуток до суми валового доходу підприємства. [7] Податкові інспектори включають у план-графік проведення документальних перевірок перш за все тих суб'єктів підприємницької діяльності, у яких податкове навантаження з податку на прибуток менше 1%. Цей критерій є виключно адміністративним і далекий від економічних показників фінансово-господарської діяльності платника податків.

При розробці заходів з податкового планування треба враховувати положення проектів податкових законів, перспективні напрями і зміст податкових реформ. Ефективність податкового планування слід співвідносити з витратами щодо його проведення. Також слід враховувати не стільки короткотермінові зміни на підприємстві, скільки очікувані зміни на довгострокову перспективу.

Податкове планування, на наш погляд, залежить не стільки від податкового тягаря на суб'єкта господарчої діяльності, скільки від його ставлення до самої ідеї оптимізації податків та від матеріальних ресурсів, які він може спрямувати на реалізацію цих заходів. Адже можна використати ті можливості в зменшенні податкової бази, що лежать на поверхні (перехід на спрощену систему оподаткування, використанні певних форм укладення цивільно-правових договорів тощо). Їх реалізація не потребує значних коштів. Але ж можна використати спеціально розроблені оптимізаційні схеми, які потребують на значні вкладення. Ефективність податкового планування значно підвищується при наявності штату фахівців у цієї галузі, розробці плану тактичних та стратегічних заходів, розробці та реалізації схем мінімізації податкових платежів. Однак поліпшення фінансового стану підприємств не повинно бути пов'язаним з порушенням податкового законодавства.

Висновки і перспективи подальших розробок. В умовах жорсткої фіскальної політики держави і на тлі економічної кризи податкове планування дозволяє бізнесу вижити. Розробка оптимального плану податкових платежів повинна здійснюватися по усіх видах податків, що сплачує підприємство. Застосування механізму оптимального оподаткування сприяє зростанню зацікавленості підприємства в розширенні та розвитку, підвищенні прибутку та рентабельності. І держава у цьому процесі повинна відігравати провідну роль. Не можна знижувати тих, на результатах діяльності яких здебільше базується доходна частина бюджету. Потрібно стимулювати інвестиційну та інноваційну діяльність підприємств, створення додаткових робочих місць, підвищення продуктивності праці шляхом стимулювання працівників тощо.

Стимулюючи функцію податків держава повинна реалізувати через проведення ефективної податкової політики, що є інструментом регулювання підприємницької діяльності. Треба враховувати фінансовий стан суб'єктів підприємництва як потенційних наповнювачів бюджету, сприяти зміцненню їх фінансово-господарської діяльності. Контроль з боку податкових органів повинен бути справедливим і перш за все забезпечувати не збільшення надходжень у бюджет, а об'єктивний контроль за дотриманням податкового законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белостоцкая В.А. Системный подход к измерению налоговой нагрузки // Финансы. – 2003. - № 3. - с.36-37.
2. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки // Економіка України. – 2006. - № 4 – с.4-12.
3. Савченко В.Я. О методе определения налоговой нагрузки // Финансы. – 2005. - № 7. – с.26-32.
4. Закон України „Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами” № 2181-III від 21.12.2000 р.
5. Приказ Госфинмониторинга Украины № 249 от 27.12.05 г. «Типологии легализации преступных средств в Украине в 2004-2005 годах».
6. Письмо ГНА Украины № 891/7/1417 от 14.06.07 г. «Комплексная программа администрирования налога на добавленную стоимость».
7. Приказ ГНА Украины № 441 от 11.10.05 г. «Методические рекомендации по составлению плана-графика проведения документальных проверок субъектов хозяйствования».